

SILICITOVÁ SEKERKA MALOPOLSKÉHO PŔOVODU Z LUDANÍC, OKR. TOPOLČANY

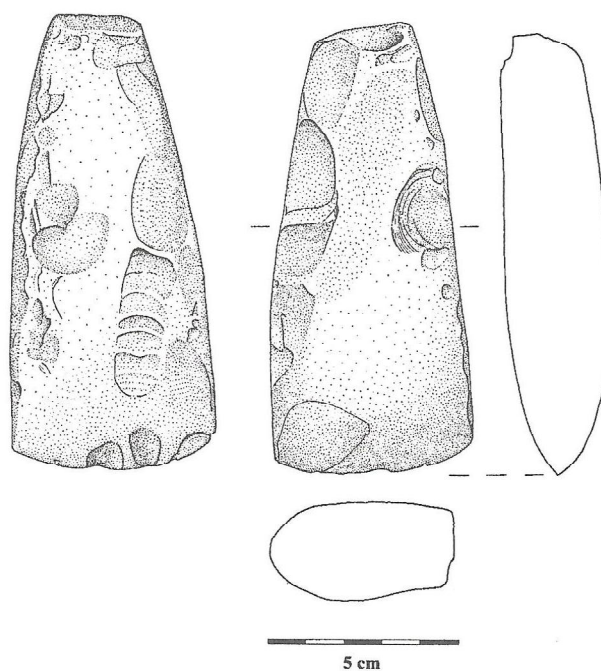
MILOŠ GREGOR – JANA ŠUTEKOVÁ

V starej zbierke archeologických nálezov, ktoré zachránil a zozbieral pán farár z obce Ludanice a jej časti Mýtna Nová Ves, sa nachádza aj výrazná sekerka krémovo bielej farby (obr. 1). Podľa neho, kamenná sekerka pochádza z polohy Barančár, na severnom okraji obce, v smere do Chrabrian.

Opis nálezu

Sekerka, lichobežníková, krémovo bielej farby, hladená, stopy po úprave štiepaním. Asymetrický pozdĺžny prierez (báza mierne zaoblená smerom k ostriu), tylo zrezané, asymetrický priečny prierez (jedna strana rovná, druhá zaoblená). Dĺžka: 11, 7 cm; šírka (tylo): 2, 7 cm; šírka (ostrie): 5, 3 cm; hrúbka: 2, 5 cm.

Surovina, z ktorej je sekerka vyrobená zodpovedá silicitom. Silicity patria medzi veľmi jemnozrnné sedimenty, ktoré môžu vzniknúť nahromadením zvyškov organizmov, chemickými alebo biochemickými procesmi. Zložené sú predovšetkým z rôznych modifikácií SiO_2 ako opál, chalcedón a kremeň. Silicity sú charakteristické svojou tvrdosťou, nepravidelnou štiepaťnosťou a lastúrnatým lomom. Sekerka z Ludaníc je vyrobená zo škvrnitého krémovo bieleho silicitu. Pri mikroskopickom štúdiu boli pozorované zhluky oxi-hydroxidov železa červenej farby. Zhluky týchto minerálov kopírujú pôvodný tvar rozpustených mikrofosílií. Tvar zhlukov je ihličkovitý. Na základe identifikovaných znakov a porovnaním sekerky s neupravenou surovinou (zbierka A. Přichystal) sa dá konštatovať, že spomínaný artefakt je vyrobený zo silicitov krakovsko – čenstochovskej jury (geografická oblasť Krakovsko – Čenstochovských vrchov v Malopoľsku) (Přichystal – Šebela 2003; Janák a kol. 2004). Podľa definície M. Kaczanowskej a J.K. Kozłowského (1976) môže ísť o tzv. silicity variety G, pre ktoré je charakteristický výskyt v podobe veľkých konkrécií, ktoré môžu slúžiť ako vhodná surovina pre spracovanie hladenej alebo štiepanej industrie. Silicit (pazúrik, flint, krziemiň) patrí k hojne používaným surovinám v celom neoliticko – eneolitickom období. Poľské silicity boli vyhľadávané už v období kultúry s lineárnou keramikou a lengyelsko – polgárskeho okruhu, rovnako i nositeľmi tzv. pohárových kultúr starého a mladého eneolitu (Kaczanowska – Lech 1977, Map. 1). Nálezy z krakovského regiónu (rieka Krztynia) ukazujú, že domáca silicitová surovina (silicity krakovsko – čenstochovskej jury) bola obľúbená predovšetkým u nositeľov kultúry lievikových pohárov (KLP). Ďalšie nálezy patria do prvých stupňov badenskej kultúry, kultúre guľových amfor (KGA), kultúre so šnúrovou keramikou (KŠK) a kultúre so zvoncovými pohármi. Prítomnosť silicitových nástrojov spomínanej malopoľskej proveniencie bola okrem Poľska rozpoznaná aj na území Slovenska, aj keď len na troch, resp. štyroch lokalitách. Väčšinou ide o nepublikované nálezy: Šapince (okr. Bardejov) – kultúra východoslovenských mohýl (Budinský-Krička 1967, 341 n; autor neuvádza charakter výrobnéj suroviny), Hrčeľ (okr. Trebišov) – sídlisko tiszapolgárskej skupiny a badenskej kultúry, Slažany (okr. Nitra) – badenská kultúra (Kopacz – Pelisiak 1992, 111n) a v Ludaniciach (okr. Topolčany).

Ludanice, okr. Topoľčany – silicitová sekerka, zber

Pri kultúrno-chronologickom zaradení sekerky z Ludaníc, pochádzajúcej zo zberu bez vzťahu k ďalším nálezom, sa musíme oprieť o tvarovú typológiu kamenných nástrojov. Analyzovanú sekerku by sme mohli zaradiť k tzv. sekerkám s hrubým telom (*Dickblattige Beile*), resp. širokým ostrím (*Breitschneidige Beile*) a pravouhlým prierezom (Brandt 1967, 109n, 123n). Oba typy majú lichobežníkový tvar a bývajú buď čisto hladené alebo upravené štiepaním (tylo, boky). V oblasti severnej a severozápadnej Európy sú tieto typy prevažne pazúrikových sekeriek priradované ku KLP a mladšej KŠK. Ak ide o ojedinelé nálezy, je vo viacerých prípadoch ich príslušnosť k jednému alebo druhému kultúrnemu okruhu otázná. Základným rozdielom by mala byť kvalitatívne lepšie opracovaná industria KLP (Brandt 1967, 114 n, 125 n; Malmer 2002, 151 n). Podľa vyššie uvedeného, silicity vo všeobecnosti, boli na území Poľska ťažené v priebehu celého eneolitu, kedy sú doložené existujúce kontakty medzi ťažobnými centrami a vzdialenejšími územiami (na Morave ale i Slovensku) v podobe importov kamenných nástrojov. V centrálnej ako i kontaktnej oblasti patria tieto sekerky do okruhu hlavne staro- (KLP; viaceré druhy silicítov vrátane krakovsko – čenstochovského variety G) a mlado- až neskoroneolitických kultúr (KGA a KŠK) (Kopacz – Pelisiak 1992; Přichystal – Šebela 2003, 161). Oba časové horizonty by mohli zodpovedať aj ludanickému nálezu. Bližšie tvarové analógie silicitevej sekerky však nachádzame vo viacerých prípadoch v inventári kultúry so šnúrovou keramikou, napríklad v Poľsku (Machnik 1960, obr. 5, 2) a na Morave (Kopacz – Šebela 1992, Abb. 1,18).

Podakovanie

Touto cestou by sme sa chceli poďakovať pánovi farárovi J. Gajdošovi z Ludaníc za poskytnutie nálezu na odborné spracovanie; prof. RNDr. Antonínovi Přichystalovi, DrSc. (Ústav geologických vied, Přitro-

dovědecká fakulta Masarykovi univerzity, Brno) za pomoc pri určovaní silicitu a sprístupneniu zbierky s porovnávacím materiálom; prof. PhDr. Jozefovi Bátorovi, DrSc. (Archeologický ústav SAV, Nitra) za informáciu o lokalizácii miesta nálezu a Petrovi Šimčíkovi za kresbové spracovanie sekerky.

LITERATÚRA

- BUDINSKÝ-KRIČKA, A. 1967: Východoslovenské mohyly. Slov. Arch. 15, s. 277–388.
- BRANDT, K. H. 1967: Studien über steinerne Äxte und Beile der jüngeren Steinzeit und der Stein-Kupferzeit Nordwestdeutschland. Hildesheim.
- JANÁK, V. – OLIVA, M. – PŘICHYSTAL, A. – GREPL, E. 2004: Hromadný nález silicitových čepelí z Berbartic nad Odrou, okr. Nový Jičín. Sborník „K počtě Vladimíru Podborskému“. Brno, s. 167–175.
- KACZANOWSKA, M. – KOZŁOWSKI, J. K. 1976: Studia nad surowcami krzemiennymi połdniewej części Wyżyny Krakowsko – Częstochowskiej. Acta Arch. Carpathica 16, s. 201–216.
- KACZANOWSKA, M. – LECH, J. 1977: Flint industry of Danubian Communities. Acta Arch. Carpathica 17, s. 5–28.
- KOPACZ, J. – PFLISIAK, A. 1992: Z badań nad wykorzystaniem krzemienia jurajskiego odmiany G w neolicie. Sprawozdania Archeologiczne 44, s. 109–116.
- KOPACZ, J. – ŠEBELA, L. 1992: Analyse der Spaltindustrie und ihr Beitrag zur chronologischen Gliederung der mährischen Schnurkeramik. In: Schnurkeramik Symposium, Praha. Praehistorica 19, s. 109–116.
- MACHNIK, J. 1960: Ze studiów nad kultura ceramiki sznurowej w Karpatach polskich. Acta Arch. Carpathica 2, s. 55–86.
- MALMER, M. P. 2002: The Neolithic of South Sweden. Stockholm.
- PŘICHYSTAL, A. – ŠEBELA, L. 2003: Silicitové sekery středopolské proveniencie na Moravě. In: Hašek, V. – Nekuda, R. – Unger, J. (eds.): Ve službách archeologie IV, Brno, s. 152–164.

EIN SILIZITBEIL KLEINPOLNISCHER HERKUNFT AUS LUDANICE (BEZ. TOPOLEČANY)

MILOŠ GREGOR – JANA ŠUTEKOVÁ

In einer alten Sammlung von archäologischen Funden, die der Ludanicer Pfarrer aus der Gemeinde Ludanice und deren Ortsteil Mýtina Nová Ves gerettet und aufgesammelt hat, befindet sich auch ein ausgeprägtes Beil von cremeweißer Farbe (Abb. 1). Das Beil stammt aus einer Lage genannt Barančár, am Nordrand der Gemeinde in Richtung Chrabrany.

Fundbeschreibung: trapezförmiges Beil von cremeweißer Farbe, geschliffen, Spuren nach einer Zurichtung durch Spaltung. Asymmetrischer Längsschnitt (die Basis leicht abgerundet in Richtung Schneide), der Nacken abgeschnitten, asymmetrischer Querschnitt (eine Seite gerade, die andere abgerundet). Länge: 11,7 cm; Breite (Nacken): 2,7 cm; Breite (Schneide): 5,3 cm; Stärke: 2,5 cm.

Der Rohstoff, aus welchem das Beil gefertigt ist entspricht den Siliziten. Silizite gehören zu den äußerst feinkörnigen Sedimenten entstehend durch eine Anhäufung der Reste von Organismen, durch chemische oder biochemische Prozesse. Sie bestehen aus verschiedenen Modifikationen von SiO₂ wie Opal, Chalzedon und Quarz. Silizite sind charakteristisch durch ihre Härte, unregelmäßige Spaltbarkeit und Muschelbruch.

Das Beil aus Ludanice ist aus geflecktem cremeweißem Silizit hergestellt. Bei mikroskopischer Untersuchung wurden Agglomerate von Eisen-Oxy-Hydroxyden von roter Farbe beobachtet. Die Aggregate von diesen Mineralen kopieren die Originalform der aufgelösten Mikrofossilien und haben eine nadelförmige Gestalt. Auf Grund der identifizierten Merkmale und durch den Vergleich des Beiles mit unzureichendem Rohstoff (die Sammlung von A. Přichys-

tal) kann man konstatieren, dass das erwähnte Artefakt aus den Siliziten der Krakau-Tschenstochauer Jura gemacht ist (geographisches Gebiet der Krakau-Tschenstochauer Berge in Kleinpolen; Přichystal – Šebela 2003; Janák a kol. 2004). Auf Grund der Definition von M. Kaczanowska und J. K. Kozłowski (1976) kann es sich um sog. Silizite der Varietät G handeln, für die das Vorkommen in Form von großen Konkretionen charakteristisch ist, die als ein geeigneter Rohstoff für die Verarbeitung der geschliffenen oder gespaltenen Industrie dienen können. Silizit (Feuerstein, Flint, krzemień) gehört zu den häufig benutzten Rohstoffen während der ganzen neolithisch-äneolithischen Periode. Die polnischen Silizite waren aufgesucht bereits zur Zeit der Kultur mit Linearbandkeramik und des Lengyel-Polgärer Kreises, ebenso wie durch die Träger der sog. Becherkulturen des Alt- und Jungäneolithikums (Kaczanowska – Lech 1977, Map. 1). Die Funde aus der Krakauer Region (Krztyńia-Fluss) zeigen, dass der heimische Silizitrohstoff (Silizite der Krakau-Tschenstochauer Jura) besonders bei den Trägern der Trichterbecherkultur beliebt waren. Weitere Funde gehören den ersten Stufen der Badener Kultur, der Kugelamphorenkultur, der Schnurkeramikultur und der Glockenbecherkultur. Die Anwesenheit der Silizitwerkzeuge von der erwähnten kleinpölnischen Provenienz wurde außer Polen auch auf dem Gebiet der Slowakei erkannt, obwohl nur an drei, bzw. vier Fundstellen: Šapinec (Bez. Bardejov) – die Kultur der ostslowakischen Hügclgräber (Budinský-Krička 1967, 341 ff.), Hričel (Bez. Trebišov) – eine Siedlung der Tiszapolgärer und Badener Kultur, Sľažany (Bez. Nitra) – die Badener Kultur (Kopacz – Pelisiak 1992, 111 ff.) und Ludanice (Bez. Topoľčany). Bei der kultur-chronologischen Einsetzung des Beiles aus Ludanice, eines Lesefundes ohne jede Beziehung zu anderen Funden, müssen wir uns auf die Formtypologie der Steinwerkzeuge stützen. Das analysierte Beil könnten wir zu den sog. dickblattigen, bzw. breitschneidigen Beilen mit rechtwinkligem Durchschnitt reihen (Brandt 1967, 109 ff., 123 ff.). Beide Typen sind trapezförmig und sie sind rein geschliffen, oder zugerichtet durch Spaltung (Nacken, Seiten). Im Gebiet Nord- und Nordwesteuropas werden diese Typen von Beilen, vorwiegend aus Flint, der Trichterbecherkultur und der jüngeren Schnurkeramikultur zugewiesen. Wenn es um Einzelfunde geht, ist in mehreren Fällen ihre Angehörigkeit zu einem oder anderen Kulturkreis fraglich. Der Grundunterschied sollte die qualitativ besser bearbeitete Industrie der Trichterbecherkultur sein (Brandt 1967, 114 ff., 125 ff.; Malmer 2002, 151 ff.). Silizite auf dem Gebiet Polens während des ganzen Neolithikums abgebaut, wo die bestehenden Kontakte zwischen den Abbauzentren und entfernteren Gebieten belegt sind, (in Mähren oder in der Slowakei) in Form von importierten Steinwerkzeugen. Was den Rohstoff betrifft, gehören sowohl im Zentral- als auch im Kontaktgebiet diese Beile in den Bereich der altäneolithischen (Trichterbecherkultur; mehrere Arten von Siliziten einschließlich der Krakau-Tschenstochauer Varietät G) und jung- bis spätäneolithischen Kulturen (Kugelamphorenkultur und Schnurkeramikultur) (Kopacz – Pelisiak 1992; Přichystal – Šebela 2003, 161). Beide Zeithorizonte könnten auch dem Ludanicer Fund entsprechen. Nähere Formanalogien des Silizitbeiles finden wir jedoch im Inventar der Schnurkeramikultur, z. B. in Polen (Machnik 1960, obr. 5, 2) und Mähren (Kopacz – Šebela 1992, Abb. 1, 18).

*Mgr. Miloš Gregor, Geologický ústav, Prírodovedecká fakulta UK, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava
geolgregor@yahoo.com*

*Mgr. Jana Šuteková, Katedra archeológie, Filozofická fakulta UK, Gondova 2, 818 01 Bratislava
sutekova@fphil.uniba.sk*